

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

С. К. КОСТЮЧКОВ

**«Філософія (філософія, релігієзнавство, логіка, етика, естетика)»
Методичні рекомендації до семінарських занять
для студентів непрофільних спеціальностей
рівня вищої освіти «Бакалавр»
вищих навчальних закладів**

Херсон 2020

*Обговорено на засіданні Вченої ради
соціально-психологічного факультету ХДУ (Протокол №7 від 22.04.2020)
Схвалено НМР ХДУ (Протокол № 1 від 16.09.20)
Рекомендовано до друку Вченою радою ХДУ (Протокол № 3 від 28.09.20)*

Розробник:

Костючков С. К. доктор філософських наук, професор кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології Херсонського державного університету

Рецензенти:

Москалик Г. Ф. доктор філософських наук, професор кафедри психології, педагогіки та філософії Кременчуцького національного університету ім. М. В. Остроградського, директор департаменту освіти виконкому Кременчуцької міської ради

Слюсар В. М. доктор філософських наук, доцент кафедри філософії та політології Житомирського державного університету ім. І. Франка

Костючков С.К.

Філософія (філософія, релігієзнавство, логіка, етика, естетика)». Методичні рекомендації до семінарських занять для студентів непрофільних спеціальностей рівня вищої освіти «Бакалавр» вищих навчальних закладів. – Херсон, 2020. – Херсон, 2020. – 38 с.

Філософія (філософія, релігієзнавство, логіка, етика, естетика)». Методичні рекомендації до семінарських занять для студентів непрофільних спеціальностей рівня вищої освіти «Бакалавр» вищих навчальних закладів розроблено на основі авторської програми нормативної навчальної дисципліни та затверджено Вченою радою ХДУ. Містить плани семінарських занять, літературні джерела та питання для підготовки для іспиту з курсу «Філософія (філософія, релігієзнавство, логіка, етика, естетика)».

ЗМІСТ

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ (ФІЛОСОФІЯ, РЕЛІГІЄЗНАВСТВО, ЛОГІКА, ЕТИКА, ЕСТЕТИКА)»	4
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ (ФІЛОСОФІЯ, РЕЛІГІЄЗНАВСТВО, ЛОГІКА, ЕТИКА, ЕСТЕТИКА)»	9
СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ (ФІЛОСОФІЯ, РЕЛІГІЄЗНАВСТВО, ЛОГІКА, ЕТИКА, ЕСТЕТИКА)»	11
ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З КУРСУ «ФІЛОСОФІЯ (ФІЛОСОФІЯ, РЕЛІГІЄЗНАВСТВО, ЛОГІКА, ЕТИКА, ЕСТЕТИКА)»	12
Семінар 1. Поняття філософії та її цивілізаційне значення	12
Семінар 2. Основні етапи розвитку філософії: Стародавній Схід, Античність	13
Семінар 3. Основні етапи розвитку філософії: теоцентризм Середніх віків, антропоцентризм епохи Відродження	15
Семінар 4. Філософія нового часу	18
Семінар 5. Панраціоналізм німецької класичної філософії	20
Семінар 6. Еволюція філософської думки в Україні	21
Семінар 7. Сучасна зарубіжна філософія	23
Семінар 8. Соціальна філософія	25
Семінар 9. Сутність і концепції філософської антропології	27
Семінар 10. Логіка як наука. Предмет і значення логіки	30
Семінар 11. Етика і естетика в системі гуманітарних наук	32
Семінар 12. Релігієзнавство як галузь гуманітарної науки	34
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ЕКЗАМЕН	37

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ (ФІЛОСОФІЯ, РЕЛІГІЄЗНАВСТВО, ЛОГІКА, ЕТИКА, ЕСТЕТИКА)»

Філософія – це завжди про вічне і завжди з позицій сьогодення. Сутність філософії полягає в роздумах над всезагальними, «вічними» проблемами в системі *Світ – Людина*. Філософія, як особлива сфера людського знання і як загальний метод пізнавальної діяльності, виникла на ґрунті світоглядних пошуків та ціннісних орієнтацій людини, що постають безумовно необхідними з позицій людського життєвого вибору, самовизначення та самоствердження. Вказані особливості й зумовлюють зміст, структуру та функції філософського знання. Філософія дає можливість здійснити смислову й змістовну демаркацію основних підходів до стратегії пізнання, конкретизованої певними філософськими парадигмами. У широкому розумінні філософія активізує пізнавальний потенціал людини, постає як вихідне, нездоланне й цілеспрямоване прагнення людської душі до розуміння власного буття, пізнання оточуючого світу і себе в цьому світі.

Вивчення у вищому навчальному закладі курсу «Філософія (філософія, релігієзнавство, логіка, етика, естетика)» передбачає ознайомлення студентів із основними проблемами, ідеями, доктринами, теоріями та концепціями сучасної філософії, з розгорнутою галереєю світових філософських шкіл, а також історичних умов їх виникнення, логіки розвитку і шляхів вирішення. Даний курс передбачає ознайомлення студентів з основами логіки, етики, естетики та релігієзнавства як складових елементів системи філософського знання. Викладання курсу «Філософія (філософія, релігієзнавство, логіка, етика, естетика)» має на меті забезпечення глибокого засвоєння студентами специфіки філософського знання, усвідомлення ними складності, неоднозначності й непередбачуваності світу, сприяння формуванню у студентів високого рівня світоглядно-методологічної культури мислення та світосприйняття, в тому числі – у пізнанні сучасних соціальних, політичних, економічних, культурних явищ.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Основні етапи еволюції світової філософської думки.
2. Сучасна світова філософія. Людина і соціум в системі філософського знання. Логіка, етика, естетика та релігієзнавство.

Мета курсу: формування у студентів системних знань щодо історії філософії, еволюції філософських поглядів у різні періоди розвитку цивілізації, а також ролі філософії у вирішенні проблем в системі *Світ – Людина*; умінь самостійно аналізувати суспільні явища та процеси з філософських позицій, робити свідомий буттєвий вибір, посідати активну життєву позицію. Також курс має допомогти майбутньому спеціалісту у формуванні цілісної гуманістичної, патріотичної світоглядної позиції.

Завдання курсу:

Теоретичні: сформуванати у студентів погляди на філософські концепції видатних мислителів минулого та сучасності; сприяти формуванню знань щодо логіки як науки; етики та естетики як галузей філософського знання; щодо предмету, структури і дослідницьких завдання релігієзнавства; сформуванати у студентів уявлення щодо основних філософських точок зору на найбільш суперечливі проблеми сучасного світу.

Практичні: забезпечити реалізацію навичок студентів давати характеристики філософським концепціям видатних мислителів минулого та сучасності; визначати основні напрями та протиріччя процесу пізнання людиною явищ в системі *Світ – Людина*; з'ясувати формальні та змістовні правила міркування; забезпечити вміння студентів застосовувати методи індукції та дедукції в практиці наукового дослідження.

Перелік знань та умінь студентів:

після вивчення курсу «Філософія (філософія, релігієзнавство, логіка, етика, естетика)» студенти повинні знати:

- об'єкт, предмет, систему категорій філософії, впевнено оперувати термінами і володіти понятійно-категоріальним апаратом;

- основні світові філософські тенденції, концепції і напрями, характеристики різних філософських вчень;

- теоретичні та практичні компоненти філософського знання, їх роль у процесі наукового дослідження, у забезпеченні особистісних прагнень до усвідомленого суспільно-політичного життя;

- специфіку логіки, її історичний зміст, поняття гіпотези та її структуру;

- основні положення, предмет і завдання, категорії етики та естетики як галузей філософського знання, а також природу, сутність, походження і функції моралі;

- предмет, структуру і дослідницькі завдання релігієзнавства, теорії походження релігії, особливості первісних форм релігії, характеристики світових релігій: іудаїзму, індуїзму, буддизму, християнства, ісламу.

Студенти повинні вміти:

- користуватись сучасною методологією філософського аналізу процесів, явищ та феноменів світу;

- висловлювати власну думку усно і письмово;

- оволодівати навичками активної суспільно-політичної участі та культури;

- критично та системно мислити;

- оперувати основними етичними та естетичними категоріями, характеризувати сучасну релігійну ситуацію в Україні;

- орієнтуватися в формальних та змістовних правилах міркування;

- використовувати методи індукції та дедукції в практиці наукового дослідження.

- знаходити, оцінювати та застосовувати різноманітні інформаційні джерела;

– використовувати надбані знання та навички в своїй професійній і громадській діяльності.

Структура компетенцій студентів:

I. Універсальні (ключові):

1.1. Загально-наукові – здатність здійснювати операції аналізу, синтезу, порівняння, систематизації, узагальнення генерувати ідеї, набувати нові знання; дотримуватися в науково-дослідницькій діяльності принципів академічної доброчесності.

1.2. Загально-культурні – спроможність аналізувати й оцінювати досягнення національної та світової науки й культури; володіти рідною та іноземною мовами, нетерпимість до ксенофобії, інтолерантності, проявів екстремізму; розуміння плюралістичності світу і повага до «іншості» в умовах культурних, мовних і релігійних відмінностей між людьми та народами; здатність до саморозвитку і самовдосконалення; здатність зберігати фізичне, соціальне, психічне та духовне здоров'я – своє та інших людей.

1.3. Соціально-особистісні – комунікабельність, соціальна взаємодія, громадянськість, толерантність, гуманність, повага до цінностей та традиції національної культури, висока виконавська здатність, відповідальність, ініціативність, цілеспрямованість, організованість.

II. Професійні:

2.1. Соціально-правові – знання і уміння в сфері взаємодії з суспільними інститутами, соціальними групами і окремими індивідами, а також володіння прийомами професійної комунікації та поведінки.

2.2. Спеціальні – підготовленість до самостійного виконання конкретних видів діяльності, уміння оцінювати і прогнозувати можливі ризики, вирішувати типові й нестандартні професійні задачі, уміння оцінювати результати власної праці, здатність самостійно набувати нових знань і умінь за фахом.

2.3. Персональні – здібність до постійного професійного зростання і підвищення кваліфікації, а також реалізації себе в професійній діяльності.

2.4. Аутокомпетентність – адекватне уявлення щодо свої соціально-професійної характеристики і володіння технологіями подолання професійних деструкцій.

2.5. Екстремальні – здатність діяти в екстремальних ситуаціях.

Очікувані результати навчання:

Засвоєння студентами курсу «Філософія (філософія, релігієзнавство, логіка, етика, естетика)» передбачає актуалізацію наступних навчальних результатів:

1. Знання та розуміння філософії на рівні, необхідному для досягнення визначених результатів освітньої програми.

2. Здатність продемонструвати необхідні знання філософії, в тому числі, як мінімум, обізнаність щодо основних ідей, концепцій, доктрин і проблем сучасної світової філософії з широким колом підходів, методологій,

історичної логіки їх виникнення, теоретичних побудов при розгляді та вирішенні вказаних ідей, концепцій, доктрин і проблем.

3. Здатність ефективно працювати в національному та міжнародному контексті як особистість і як член команди, а також ефективно співпрацювати зі спеціалістами відповідного професійного спрямування.

4. Знання та розуміння ключових засад філософії на рівні, необхідному для досягнення інших результатів програми курсу «Філософія (філософія, релігієзнавство, логіка, етика, естетика)», в тому числі – певна обізнаність у сучасних досягненнях вітчизняної, зокрема, філософської думки.

5. Розуміння широкого міждисциплінарного контексту навчального курсу «Філософія (філософія, релігієзнавство, логіка, етика, естетика)».

6. Здатність аналізувати філософські проблеми сучасності відповідно до професійної спеціалізації; спроможність обирати й застосовувати філософські методи наукового дослідження; правильно інтерпретувати результати таких досліджень.

7. Вміння здійснювати пошук літератури, консультиватися й критично використовувати наукові бази даних та інші відповідні джерела інформації, здійснювати моделювання та аналіз із метою детального вивчення й дослідження наукових проблем відповідно до професійної спеціалізації.

8. Здатність збирати й інтерпретувати наукові дані й аналізувати складнощі в межах професійної спеціалізації для донесення суджень, які відбивають відповідні філософські, соціальні та етичні проблеми.

9. Вміння ефективно спілкуватися з питань інформації, ідей, проблем та рішень із науковим і професійним співтовариством і суспільством загалом.

10. Здатність самостійно відстежувати розвиток філософських концепцій, найбільш значущих у житті суспільства.

11. Знання й розуміння найбільш загальних проблем філософії, принаймні, в ключових питаннях щодо основних ідей, концепцій, доктрин і проблем сучасної світової філософії з широким колом підходів, методологій, історичної логіки їх виникнення, теоретичних побудов при розгляді та вирішенні вказаних ідей, концепцій, доктрин і проблем.

12. Одним із очікуваних результатів навчання може бути здатність студента отримувати й презентувати нові дослідницькі результати в галузі філософії, підтвержені участю в конкурсах наукових робіт, олімпіадах, наявністю публікацій у збірках наукових праць студентів.

Міждисциплінарні зв'язки:

Дисципліна «Філософія» посідає важливе місце в навчальному процесі, оскільки надає методологічні, методичні знання щодо філософського осягнення світу, допомагає сформувати практичні навички щодо формальних та змістовних правила міркування, забезпечує вміння студентів застосовувати методи індукції та дедукції в практиці наукового дослідження; висвітлює дослідницькі завдання релігієзнавства, теорії походження релігії, особливості первісних форм релігії, характеристики світових релігій. Вона має зв'язок з такими дисциплінами як «Політологія», «Психологія»,

«Соціологія», «Історія», «Релігієзнавство», «Соціальне управління», «Теорія держави і права», «Політичний менеджмент», «Правознавство» тощо.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин, 3 кредити ЄКТС.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ (ФІЛОСОФІЯ, РЕЛІГІЄЗНАВСТВО, ЛОГІКА, ЕТИКА, ЕСТЕТИКА)»

Тема 1. Поняття філософії та її цивілізаційне значення

Що таке філософія. Поняття світогляду, його структура й типи. Види філософії, основні філософські дисципліни. Ключові проблеми філософії. Типи філософського пізнання, соціальні функції філософії. Практичний аспект філософії.

Тема 2. Основні етапи розвитку філософії: Стародавній Схід, Античність

Філософія Стародавньої Індії. Філософія Стародавнього Китаю. Докласична антична філософія. Класична антична філософія. Посткласична антична філософія.

Тема 3. Основні етапи розвитку філософії: теоцентризм Середніх віків, антропоцентризм епохи Відродження

Теоцентризм філософії Середніх віків. Оформлення філософської парадигми доби Середньовіччя. Християнсько-середньовічна патристика. Середньовічна схоластика; реалізм і номіналізм. Філософія Фоми Аквінського. Антропоцентризм філософії Відродження. Особливості філософії епохи Відродження. Гуманізм філософії епохи Відродження. Натурфілософія епохи Відродження. Соціальна філософія епохи Відродження

Тема 4. Філософія Нового часу

Філософія Ф. Бекона та Т. Гоббса. Філософія Р. Декарта. Філософія Дж. Локка та Г. Лейбніца. Французьке Просвітництво.

Тема 5. Панраціоналізм німецької класичної філософії

Загальна характеристика німецької класичної філософії. Критична філософія І. Канта. Філософія Й. Г. Фіхте. Філософія Ф. В. Й. Шеллінга. Філософія Г. В. Ф. Гегеля.

Тема 6. Еволюція філософської думки в Україні

Українська філософія в контексті національної культури. Релігійно-філософська думка в Україні у XI–XV ст. Українська філософія XVI–XVIII ст. Г. Сковорода. Українська філософська думка XIX–XX ст. Українська філософська думка 90–х років XX – початку XXI століть.

Тема 7. Сучасна зарубіжна філософія

Характерні особливості некласичної філософії. Філософія екзистенціалізму. Філософські погляди А. Шопенгауера та Ф. Ніцше. Неотомізм і персоналізм. Від філософії життя – до біофілософії.

Тема 8. Соціальна філософія

Матеріально-економічна сфера суспільного життя. Соціальна сфера суспільного життя. Політична сфера суспільного життя. Духовна сфера життя суспільства.

Тема 9. Сутність і концепції філософської антропології

Людина в системі суспільних відносин. Одухотвореність, діяльність і соціальність людини. Проблема співвідношення біологічного та соціального в людині. Поняття особистості; свобода й відповідальність. Проблеми життя і смерті в духовній культурі людства.

Тема 10. Логіка як наука. Предмет і значення логіки

Логіка як наука; формальні та змістовні правила міркування. Історичний зміст логіки як науки. Загальна характеристика поняття; поняття і слово. Індукція і дедукція. Поняття гіпотези та її структура.

Тема 11. Етика і естетика в системі гуманітарних наук

Етика як галузь філософського знання. Основні категорії етики. Природа, сутність, походження і функції моралі. Предмет і завдання естетики як науки. Основні естетичні категорії.

Тема 12. Релігієзнавство як галузь гуманітарної науки

Релігія – суспільно-культурний феномен людства. Предмет, структура і дослідницькі завдання релігієзнавства. Теорії походження релігії; особливості первісних форм релігії. Характеристика світових релігій: іудаїзм, індуїзм, буддизм, християнство, іслам. Сучасна релігійна ситуація в Україні.

**СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ
(ФІЛОСОФІЯ, РЕЛІГІЄЗНАВСТВО, ЛОГІКА, ЕТИКА, ЕСТЕТИКА)»**

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Основні етапи еволюції світової філософської думки												
Тема 1. Поняття філософії та її цивілізаційне значення	6	2	2			2	8	2				6
Тема 2. Основні етапи розвитку філософії: Стародавній Схід, Античність	8	2	2			4	6					6
Тема 3. Основні етапи розвитку філософії: теоцентризм Середніх віків, антропоцентризм епохи Відродження	8	2	2			4	6					6
Тема 4. Філософія Нового часу	8	2	2			4	6					6
Тема 5. Панраціоналізм німецької класичної філософії	8	2	2			4	6					6
Тема 6. Еволюція філософської думки в Україні	8	2	2			4	8	2				6
Разом за змістовим модулем 1	46	12	12			22	40	4				36
Змістовий модуль 2. Сучасна світова філософія. Людина і соціум в системі філософського знання. Логіка, етика, естетика та релігієзнавство												
Тема 1. Сучасна зарубіжна філософія	8	2	2			4	6					6
Тема 2. Соціальна філософія	8	2	2			4	10	2				8
Тема 3. Сутність і концепції філософської антропології	8	2	2			4	10	2				8
Тема 4. Логіка як наука. Предмет і значення логіки	6	2	2			2	6					6
Тема 5. Етика і естетика в системі гуманітарних наук	6	2	2			2	8		2			6
Тема 6. Релігієзнавство як галузь гуманітарної науки	8	2	2			4	10		2			8
Разом за змістовим модулем 2	44	12	12			20	50	4	4			42
Усього годин	90	24	24			42	90	8	4			78

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З КУРСУ «ФІЛОСОФІЯ (ФІЛОСОФІЯ, РЕЛІГІЄЗНАВСТВО, ЛОГІКА, ЕТИКА, ЕСТЕТИКА)»

Тема семінару 1. Поняття філософії та її цивілізаційне значення

План семінару:

1. Що таке філософія.
2. Поняття світогляду, його структура й типи.
3. Види філософії, основні філософські дисципліни.
4. Ключові проблеми філософії.
5. Типи філософського пізнання, соціальні функції філософії.
6. Практичний аспект філософії.

Теми рефератів:

1. Роль міфу в історії людської цивілізації.
2. Так звані *вічні проблеми* в філософії: духовно-культурні та соціальні умови постановки й вирішення.
3. Філософія і релігія – проблеми співвідношення.
4. Процес виникнення філософії – від міфу до логосу.

Питання для дискусії:

1. «Попередниками» філософії дослідники вважають міфологію та релігію. Підтвердить або аргументовано спростуйте цю думку.
2. Г. В. Ф. Гегель називав філософію «Епохою, схопленою в думці». Прокоментуйте цей вислів німецького філософа.
3. Можна ставитися до філософії по-різному, однак всесвітньо-історичний досвід переконує: як ми ставимося до філософії, такими є ми самі. Проаналізуйте такий підхід до філософії з позицій сьогодення.
4. Порівняйте філософію з науковим знанням, спробуйте довести, що таке порівняння більш яскраво підкреслює специфіку філософії.

Завдання для самостійної роботи:

1. Користуючись літературними та Інтернет-джерелами, заповніть таблицю «Бачення філософів щодо сутності предмета філософії».

Філософ	Бачення щодо сутності предмета філософії
Піфагор	«Любов та мудрість»
Геракліт	
Платон	
Сократ	
Аристотель	
Епікур	
Гегель	
Кант	

2. *Філософський словник*: світогляд, філософія, метафізика, онтологія, гносеологія, релігія, рефлексія, філософія релігії, соціальна філософія, філософська антропологія (письмово дати визначення).

Рекомендована література:

1. Арутюнов В. Філософія: навчально-методичний посібник / В. Арутюнов, С. Бондар. – К.: Аспект-Поліграф, 2008. – 309 с.
2. Буслинський В. Основи філософських знань: підручник / В. Буслинський, П. Скрипка. – Львів: Новий Світ-2000, 2010. – 351 с.
3. Горак Г. І. Філософія: курс лекцій / Г. І. Горак. – К.: Відбор, 1997. – 272 с.
4. Данильян О. Г. Філософія: підручник / О. Г. Данильян, В. М. Тараненко. – Х.: Право, 2010. – 312 с.
5. Кремень В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: підручник / В. Кремень, В. Ільїн. – К.: Книга, 2005. – 528 с.
6. Логвиненко В. М. Філософія: навчально-методичний посібник для ад'юнктів, аспірантів та здобувачів / В. М. Логвиненко, М. Я. Фльорко. – Львів: Видавництво ЛДУ БЖД, 2012. – 228 с.
7. Лузан А. Вступ до філософії: навчальний посібник / А. Лузан. – Краматорськ, 2012. – 136 с.
8. Петрушенко В. Л. Філософія. Навчальний посібник / В. Л. Петрусенко. – Львів: «Новий світ», 2003. – 647 с.
9. Подольська Є. Філософія: підручник / Є. Подольська. – К.: Інкос, Центр навчальної літератури, 2006. – 704 с.
10. Причепій Є. Філософія: підручник / Є. Причепій, А. Черній, Л. Чекаль. – К.: Академвидав, 2005. – 592 с.
11. Рідіонова Л. О. Філософія: навчальний посібник / Л. О. Радіонова. – Х.: ХНАМГ, 2006. – 142 с.
12. Філософія: Конспект лекцій для студентів факультету соціології та управління / уклад. О. С. Александрова. – Запоріжжя: ЗНУ, 2011. – 125 с.
13. Філософія: підручник / О. П. Сидоренко, С. С. Корлюк, М. С. Філяпіп та ін.; за ред. О. П. Сидоренка. – К.: Знання, 2010. – 414 с.
14. Філософія: підручник / І. В. Бичко, І. В. Бойченко, В. Г. Табачковський та ін. – К. Либідь, 2001. – 408 с.

Тема семінару 2. Основні етапи розвитку філософії: Стародавній Схід, Античність

План семінару:

1. Філософія Стародавньої Індії.
2. Філософія Стародавнього Китаю.
3. Докласична антична філософія.
4. Класична антична філософія.
5. Посткласична антична філософія.

Теми рефератів:

1. Неортодоксальні школи Давньої Індії та їх філософські ідеї.
2. Еволюція філософських поглядів мислителів Стародавнього Сходу від міфологічної фантазії до раціонального мислення.
3. Філософські погляди китайського мислителя Лао-цзи.

4. Етика Конфуція – раціоналізована старокитайська релігійна мораль.
5. Ідеальний світ у філософії Платона.

Питання для дискусії:

1. Головна особливість індійської філософії – її практично-побутовий характер; чим, на Вашу думку, це підтверджується?
2. Центральним принципом моралі Конфуція є гуманність, яка й становить основу доброчесності. Бути гуманним – означає любити не стільки себе, скільки інших, на несправедливість відповідати справедливістю, за добро платити добром, вміти вчасно пожертвувати своїми інтересами. Проаналізуйте погляди Конфуція з позицій сьогодення.
3. «Пізнай самого себе» – такою є головна теза сократівського філософствування. Чи зберігається актуальність цього твердження з розвитком цивілізації, зокрема – науковими відкриттями, новими інформаційними технологіями, переоцінкою цінностей, новими формами релігійних практик тощо.
4. Епікур стверджував, що гонитва за бажаннями завжди приносить свою протилежність – невдоволеність. Справедливість у тому, щоб не шкодити іншому й не зазнавати шкоди від іншого. Чи актуальними є погляди Епікура в умовах ХХІ століття?

Завдання для самостійної роботи:

1. За наведеним прикладом заповніть таблицю:
Стародавня релігійна, релігійно-філософська та історична література Стародавніх Індії та Китаю, що сприяла становленню та розвитку філософії

Стародавня Індія		Стародавній Китай	
Назва джерела	Сутність	Назва джерела	Сутність
<i>Веди</i>	Поняття «веда» означає «відати», «вінець знання» та стосується знання, що має божественне походження. Веди, в основному, є гімнами, які виконувались жерцями на славу богів. Складені 3-4 тисячі років тому	<i>Книга пісень (Книга поезії)</i>	
<i>Пурани</i>		<i>Книга історії</i>	
<i>Брахмани</i>		<i>Книга обрядів</i>	

2. *Філософський словник*: акциденція, антична філософія, апорія, атомістика, буття, гедонізм, гілозоїзм (письмово дати визначення).

Рекомендована література:

1. Архипов А. От истоков до середины XIX века: Краткий справочник по истории философии / Авт.-сост. А. Архипов, В. Бугров, С. Петрушенко. – К.: МАУП, 1997. – 152 с.

2. Вандишев В. М. Філософія. Екскурс в історію вчень і понять / В. М. Вандишев. – К.: Кондор, 2005. – 474 с.
3. Древнеиндийская философия. – М.: «Мысль», 1972. – 271 с.
4. Древнекитайская философия. – М.: «ПринТ», 1994. – Т. 1. – 361 с.
5. Древнекитайская философия. – М.: «ПринТ», 1994. – Т. 2. – 384 с.
6. Подольська Є. Філософія: підручник / Є. Подольська. – К.: Інкос, Центр навчальної літератури, 2006. – 704 с.
7. Причепій Є. Філософія: підручник / Є. Причепій, А. Черній, Л. Чекаль. – К.: Академвидав, 2005. – 592 с.
8. Сілаєва Т. Філософія: курс лекцій / Т. Сілаєва. – Тернопіль: Астон. – 2000. – 160 с.
9. Філософія: конспект лекцій для студентів факультету соціології та управління / уклад. О. С. Александрова. – Запоріжжя: ЗНУ, 2011. – 125 с.
10. Філософія: підручник / І. В. Бичко, І. В. Бойченко, В. Г. Табачковський та ін. – К. Либідь, 2001. – 408 с.
11. Данильян О. Г. Філософія: підручник / О. Г. Данильян, В. М. Тараненко. – Х.: Право, 2010. – 312 с.
12. Кремень В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: підручник / В. Кремень, В. Ільїн. – К.: Книга, 2005. – 528 с.
13. Логвиненко В. М. Філософія: навчально-методичний посібник для ад'юнктів, аспірантів та здобувачів / В. М. Логвиненко, М. Я. Фльорко. – Львів: Видавництво ЛДУ БЖД, 2012. – 228 с.
14. Лузан А. Вступ до філософії: навчальний посібник / А. Лузан. – Краматорськ, 2012. – 136 с.
15. Петрушенко В. Л. Філософія. Навчальний посібник / В. Л. Петрусенко. – Львів: «Новий світ», 2003. – 647 с.
16. Хамітов Н. В. Історія філософії. Проблема людини та її меж: навчальний посібник / Н. В. Хамітов, Л. Н. Гармаш, С. А. Крилова. – К.: Наукова думка, 2000. – 272 с.
17. Чанышев А. Н. История философии Древнего мира / А. Н. Чанышев. – М.: Высшая школа, 2005. – 607 с.

Тема семінару 3. Основні етапи розвитку філософії: теоцентризм Середніх віків, антропоцентризм епохи Відродження

План семінару:

1. Теоцентризм філософії Середніх віків.
  - 1.1. Оформлення філософської парадигми доби Середньовіччя.
  - 1.2. Християнсько-середньовічна патристика.
  - 1.3. Середньовічна схоластика; реалізм і номіналізм.
  - 1.4. Філософія Фоми Аквінського.
2. Антропоцентризм філософії Відродження.
  - 2.1. Особливості філософії епохи Відродження.
  - 2.2. Гуманізм філософії епохи Відродження.
  - 2.3. Натурфілософія епохи Відродження.
  - 2.4. Соціальна філософія епохи Відродження.

Теми рефератів:

1. Від теоцентризму Середньовіччя до антропоцентризму в епоху Відродження.
2. Поборники науки у боротьбі з релігійним обскурантизмом.
3. Людина як творча натура в ідеях філософії Відродження.
4. Середньовічна національна держава як противага феодальному сепаратизму та економічній ізольованості.
5. Гуманістичні тенденції філософії епохи Відродження.

Питання для дискусії:

1. Вперше в історії людства Середньовіччя відкриває людину, як особистість, як насамперед духовну, а не природну істоту. З однієї сторони – людина вінець Божого творіння, з іншої – зло в світі йде від людини, людина – створіння в якому сидить диявол. У чому, на Вашу думку, цивілізаційне значення такого «відкриття»?
2. Філософи Відродження розвивали думку щодо єдності природи та взаємодії всіх її складових, визнавали вічність руху і зміну буття, висловлювали геніальні здогадки про внутрішні суперечності та їх боротьбу як головну причину руху. Поміркуйте щодо прогресивності положень філософії Відродження порівняно з філософією Античності.
3. З'ясуйте, що означає *схоластика* в період її становлення й розквіту та у теперішній час.
4. Філон Олександрійський писав, що оскільки Біблія хронологічно з'явилася раніше філософії, то грецькі філософи свідомо чи несвідомо перейняли мудрість священних книг, затьмаривши їх своїми природними помилками. Прокоментуйте сентенцію Філона Олександрійського.
5. На думку візантійського імператора Юстина «... християнство є набуття філософських істин нефілософськими методами». Обґрунтуйте власну позицію стосовно наведеного положення.

Завдання для самостійної роботи:

1. Порівняйте погляди представника апологетики Оригена та представника патристики Августина Аврелія у питаннях щодо творіння Богом світу і людини, ознайомившись із творами Оригена «Про начала» і Августина Аврелія «Сповідь». Дайте (письмово) відповіді на питання:
  - 1.1. Чому міркування Оригена щодо чисто релігійних питань можна вважати також і філософськими?
  - 1.2. Що таке філософія у Августина? Чи можна, з його точки зору, пізнати істину Світу?
  - 1.3. Яку кінцеву мету в історії людства бачить Августин Аврелій?

2. Заповніть таблицю:

Патристика

Складові	Сутнісні характеристики
<i>Риси «батьків церкви»</i>	Святість життя, патріархальність (поважний вік)
<i>Представники вчення</i>	
<i>Риси патристики</i>	
<i>Цілі патристики</i>	
<i>Завдання патристики</i>	
<i>Роль філософії</i>	
<i>Джерела (тексти)</i>	

3. Вкажіть п'ять доказів Буття Божого Фоми Аквінського, доведіть їх зв'язок із філософією Аристотеля.

4. *Філософський словник*: атрибут, віталізм, деїзм, детермінізм, діалектика, дискурс, дуалізм (письмово дати визначення).

Рекомендована література:

1. Александрова А. Філософія Середніх віків та доби Відродження: підручник / А. Александрова. – К.: ПАРАПАН, 2002. – 172 с.
2. Арутюнов В. Філософія: навчально-методичний посібник / В. Арутюнов, С. Бондар. – К.: Аспект-Поліграф, 2008. – 309 с.
3. Архипов А. От истоков до середины XIX века: Краткий справочник по истории философии / Авт.-сост. А. Архипов, В. Бугров, С. Петрушенко. – К.: МАУП, 1997. – 152 с.
4. Горак Г. І. Філософія: Курс лекцій / Г. І. Горак. – К.: Відбор, 1997. – 272 с.
5. Горлач М. Основи філософських знань: Філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство: підручник / М. Горлач, В. Кремень, С. Ніколаєнко та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 1028 с.
6. Данильян О. Г. Філософія: підручник / О. Г. Данильян, В. М. Тараненко. – Х.: Право, 2010. – 312 с.
7. Кремень В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: підручник / В. Кремень, В. Ільїн. – К.: Книга, 2005. – 528 с.
8. Петрушенко В. Л. Філософія. Навчальний посібник / В. Л. Петрушенко. – Львів: «Новий світ», 2003. – 647 с.
9. Подольська Є. Філософія: підручник / Є. Подольська. – К.: Інкос, Центр навчальної літератури, 2006. – 704 с.
10. Причепій Є. Філософія: Підручник / Є. Причепій, А. Черній, Л. Чекаль. – К.: Академвидав, 2005. – 592 с.
11. Філософія: Підручник / Г. А. Зайченко, В. М. Саратовський, І. І. Кальний та ін., за ред. Г. А. Зайченко. – К.: Вища школа, 1995. – 456 с.
12. Філософія: підручник / В. С. Бліхар, А. Ф. Карась, М. П. Требін та ін.; за ред. В. В. Середи, М. М. Цимбалюка. – Львів: ЛьвДУВС, 2015. – 428 с.

Тема 4. Філософія Нового часу

План семінару:

1. Філософія Ф. Бекона та Т. Гоббса.
2. Філософія Р. Декарта.
3. Філософія Дж. Локка та Г. Лейбніца.
4. Французьке Просвітництво.

Теми рефератів:

1. Епоха Просвітництва – період активізації громадського життя.
2. Літературна скарбниця Просвітництва – твори Вольтера, Дж. Світа, Д. Дефо, Й. В. Гете.
3. Філософська спадщина Рене Декарта.
4. «Левіафан» Гоббса і проблема суспільного устрою.
5. Українське Просвітництво (В. Капніст, В. Каразін, Я. Козельський, М. Мотоніс, Г. Полетика, В. Рубан) та ідеї французьких просвітників (д'Аламбер, Вольтер, Дідро, Руссо, Ламетрі, Мармонтель).

Питання для дискусії:

1. «Мислю, отже існую» – наголошував Р. Декарт, пропонуючи при цьому вважати, що цей принцип може слугувати підґрунтям науки. Наведіть аргументи «за» і «проти» відносно твердження Декарта.
2. Дуалізм (подвійність) людської природи, на думку Р. Декарта (зауважимо – висловлену 400 років тому!), «знімає» невирішене питання щодо первинності матеріального або духовного. Чи не втрачає актуальності це твердження, зважаючи на досягнення природничих і соціальних наук?
3. Охарактеризуйте поняття «свобода» з позицій філософів Нового часу (наприклад, Спінози – «... свобода приходить у результаті перетворення зовнішньої необхідності людини у внутрішню») та сучасної освіченої людини.
4. У кінцевому рахунку всі людські ідеї вроджені, в цьому Лейбніц наслідує Платона, але саме пізнання виявляється процесом прояснення вроджених ідей. Висловіть свої думки стосовно позиції Лейбніца.
5. Вольтер, як відомо, строго розмежував віру в Бога і релігію. Поміркуйте стосовно такого «розмежування» з позиції людини ХХІ століття.

Завдання для самостійної роботи:

1. Як Вам відомо, Ф. Бекон створив вчення про примари або ідоли. Він визначає їх як добровільно прийняті людьми омани, що створюють перепони на шляху пізнання себе та світу. Наведіть приклади примар (ідолів), які супроводжують життя сучасної цивілізованої людини.

Ідоли роду:.....

Ідоли печери:.....

Ідоли театру:.....

Ідоли площі / ринку:.....

2. Заповніть таблицю:

Особливості філософії Просвітництва

Критерії	Зміст
Соціально-історичні умови	Освічений абсолютизм; Велика Французька революція; перехід від феодалізму до капіталізму; промислова і наукова революція
Предмет філософії	
Основні концепції	
Зasadничі цінності	

3. *Філософський словник*: гуманізм, дедукція, емпіризм, індукція, інтенція, критерій істини, матеріалізм, механіцизм, раціоналізм, секуляризація, сенсуалізм (письмово дати визначення).

Рекомендована література:

1. Архипов А. От истоков до середины XIX века: Краткий справочник по истории философии / Авт.-сост. А. Архипов, В. Бугров, С. Петрушенко. – К.: МАУП, 1997. – 152 с.
2. Арутюнов В. Філософія: навчально-методичний посібник / В. Арутюнов, М. Демченко, С. Йосипенко та ін. – К.: КНЕУ, 2001. – 224 с.
3. Буслинський В. Основи філософських знань: підручник / В. Буслинський, П. Скрипка. – Львів: Новий Світ-2000, 2010. – 351 с.
4. Вандишев В. М. Філософія. Екскурс в історію вчень і понять / В. М. Вандишев. – К.: Кондор, 2005. – 474 с.
5. Горлач М. Основи філософських знань: Філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство: підручник / М. Горлач, В. Кремень, С. Ніколаєнко та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 1028 с.
6. Данильян О. Г. Філософія: підручник / О. Г. Данильян, В. М. Тараненко. – Х.: Право, 2010. – 312 с.
7. Кремень В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: підручник / В. Кремень, В. Ільїн. – К.: Книга, 2005. – 528 с.
8. Логвиненко В. М. Філософія: навчально-методичний посібник для ад'юнктів, аспірантів та здобувачів / В. М. Логвиненко, М. Я. Фльорко. – Львів: Видавництво ЛДУ БЖД, 2012. – 228 с.
9. Надольний І. Філософія: навчальний посібник / І. Надольний, В. Андрущенко, І. Бойченко та ін.; за ред. І. Надольного. – К.: Вікар, 1997. – 584 с.
10. Петрушенко В. Л. Філософія. Навчальний посібник / В. Л. Петрусенко. – Львів: «Новий світ», 2003. – 647 с.
11. Подольська Є. Філософія: Підручник / Є. Подольська. – К.: Інкос, Центр навчальної літератури, 2006. – 704 с.
12. Причепій Є. Філософія: підручник / Є. Причепій, А. Черній, Л. Чекаль. – К.: Академвидав, 2005. – 592 с.
13. Філософія: конспект лекцій для студентів факультету соціології та управління / уклад. О. С. Александрова. – Запоріжжя: ЗНУ, 2011. – 125 с.

14. Щерба С. П. Філософія: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. / С. П. Щерба, О. А. Заглада, І. П. Хобта; за ред. С. П. Щерби. – К.: Кондор, 2007. – 448 с.

Тема семінару 5. Панраціоналізм німецької класичної філософії

План семінару:

1. Критична філософія І. Канта.
2. Філософія Й. Г. Фіхте.
3. Філософія Ф. В. Й. Шеллінга.
4. Філософія Г. В. Ф. Гегеля.

Теми рефератів:

1. І. Кант – засновник німецької класичної філософії.
2. Об'єктивний ідеалізм Г. Гегеля.
3. Категоричний імператив І. Канта як засадничий закон етики.
4. Йоган Готліб Фіхте – засновник німецького ідеалізму.
5. Трансцендентальна філософія Ф. Шеллінга.
6. Діалектика природи Г. Гегеля.
7. Культурно-цивілізуюча та гуманістична місія німецької класичної філософії.

Питання для дискусії:

1. Гегель наголошував на тому, що «... філософія є критичною совістю епохи». Аргументовано спростуйте або підтвердіть цю думку.
2. Поряд з філософією в епоху Середньовіччя з'явилися та почали самостійно розвиватися конкретні науки про природу й суспільство з їх специфічними методами пізнання, що вело до змін у статусі філософії, її предмету та ролі. Поміркуйте, чому саме цей період історії активував розвиток наук про природу і суспільство?
3. Філософія Г. Гегеля була консервативною, вона не давала перспектив для необхідності появи нових формацій, і через це класики марксизму назвали її «кінцем німецької класичної філософії». Поміркуйте стосовно вірності або помилковості цього твердження.
4. Г. Гегель критикував розуміння свободи як відсутність всіляких перепон. Таке розуміння свободи є «свободою порожнечі» – говорив він. Проаналізуйте позицію філософа з точки зору сучасного суспільства.
5. Головною проблемою етики Й. Фіхте вважав суперечність між необхідністю і свободою. Чи актуальною є ця проблема в умовах сучасного світу?

Завдання для самостійної роботи:

1. Проаналізуйте (письмово) категорії кантівського евдемонізму: обов'язок, гідність, задоволення. Наведіть приклади, які б доводили вірність суджень Канта.

2. Гегель стверджував: «Історія повторюється двічі: перший раз як трагедія, другий раз – як фарс». Напишіть есе (3-5 речень), використовуючи наведений афоризм як епіграф.

3. *Філософський словник*: трансцендентність, іманентний, феноменальний, ноумен, апріорний, апостеріорний, категоричний імператив, «річ-в-собі», явище, антиномія, телеологізм, трансцендентальна філософія, евдемонізм (письмово дати визначення).

Рекомендована література:

1. Буслинський В. Основи філософських знань: підручник / В. Буслинський, П. Скрипка. – Львів: Новий Світ-2000, 2010. – 351 с.
2. Вандишев В. М. Філософія. Екскурс в історію вчень і понять / В. М. Вандишев. – К.: Кондор, 2005. – 474 с.
3. Горак Г. І. Філософія: курс лекцій / Г. І. Горак. – К.: Відбор, 1997. – 272 с.
4. Горлач М. Основи філософських знань: філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство: підручник / М. Горлач, В. Кремень, С. Ніколаєнко та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 1028 с.
5. Гусев В. І. Західна філософія Нового часу XVII – XVIII ст. / В. І. Гусев. – К.: «Либідь», 1998. – 368 с.
6. Данильян О. Г. Філософія: підручник / О. Г. Данильян, В. М. Тараненко. – Х.: Право, 2010. – 312 с.
7. Калеро П. Философия с шуткуй; перевод с испан. Е. Матерновская / П. Калеро. – М.: Колибри, 2010. – 400 с.
8. Надольний І. Філософія: навчальний посібник / І. Надольний, В. Андрущенко, І. Бойченко та ін.; за ред. І. Надольного. – К.: Вікар, 1997. – 584 с.
9. Петрушенко В. Л. Філософія. Навчальний посібник / В. Л. Петрусенко. – Львів: «Новий світ», 2003. – 647 с.
10. Подольська Є. Філософія: підручник / Є. Подольська. – К.: Інкос, Центр навчальної літератури, 2006. – 704 с.
11. Причепій Є. М. Філософія: навчальний посібник для студ. і аспірантів вищ. навч. закл. / Є. М. Причепій, А. М. Черній, В. Д. Гвоздецький та ін. – К.: Аграр. наука, 2000. – 504 с.
12. Філософія: підручник / О. П. Сидоренко, С. С. Корлюк, М. С. Філяпіп та ін.; за ред. О. П. Сидоренка. – К.: Знання, 2010. – 414 с.
13. Філософія: підручник / І. В. Бичко, І. В. Бойченко, В. Г. Табачковський та ін. – К. Либідь, 2001. – 408 с.
14. Щерба С. П. Філософія: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. / С. П. Щерба, О. А. Заглада, І. П. Хобта; за ред. С. П. Щерби. – К.: Кондор, 2007. – 448 с.

Тема семінару 6. Еволюція філософської думки в Україні

План семінару:

1. Українська філософія в контексті національної культури.

2. Релігійно-філософська думка в Україні у XI – XV століттях.
3. Українська філософія XVI – XVIII ст.
4. Українська філософська думка XIX – XX століть.
5. Українська філософська думка 90–х років XX – початку XXI століть.

Теми рефератів:

1. Джерела та національні особливості філософії України.
2. Д. Чижевський – видатний славіст XX століття.
3. Філософський спадок Г. Сковороди.
4. Філософські погляди М. Гоголя.
5. Специфіка української філософії радянського періоду.

Питання для дискусії:

1. Як, на Вашу думку, співвідносяться національна та всесвітня історії філософії?
2. Вітчизняні дослідники філософії Тараса Шевченка вважають її «філософією трагедії»; мається на увазі не позиція дослідника та оспівувача трагічних подій, а стан душі людини, котра страждає, усвідомлюючи трагедію народу, як свою власну. Проілюструйте цю думку відомими вам поетичними творами Шевченка.
3. Як філософ-русоїст, Пантелеймон Куліш бачив певні суперечності між поступом цивілізації і станом моральності – цим самим, на його думку, найвищим критерієм суспільного прогресу. В «Листах з хутора» було піддано сумніву уявлення про те, ніби «цивілізація... веде чоловіка до всякого щастя», і протиставлено «нову селянську філософію» – «городянській». Прокоментуйте філософську позицію Куліша з точки зору українця XXI століття.
4. Філософську працю «Що таке поступ?» Іван Франко закінчує такими словами про те, що розвитком людства керують два чинники – голод і любов. Голод він розуміє як «матеріальні та духовні потреби чоловіка», а любов – як почуття, що поєднує людину з іншими людьми. А людського розуму, наголошує письменник, серед цих чинників «нема і, певно, ще довго не буде». Висловіть аргументи «за» та «проти» стосовно наведеної філософської сентенції.

Завдання для самостійної роботи:

1. Заповнити таблицю:

Етапи розвитку української філософії

Етапи розвитку української філософії	Особливості та характерні риси	Представники

2. Твори Т. Шевченка, М. Гоголя, І. Франка, Л. Українки мають не тільки всесвітньо визнану літературно-художню цінність, але й характеризуються

оригінальним філософським наповненням. Проаналізуйте (письмово) філософські погляди двох митців (за вибором) у порівняльному аспекті, спираючись на конкретні літературні твори.

3. *Філософський словник: барокальність, кордоцентризм, філософія непомітного зла, «споріднена праця»* (за Г. Сковородою), філософія трагедії (письмово дати визначення).

Рекомендована література:

1. Арутюнов В. Філософія: навчально-методичний посібник / В. Арутюнов, С. Бондар. – К.: Аспект-Поліграф, 2008. – 309 с.
2. Горський В. С. Філософские идеи в культуре Киевской Руси XI – начала XII вв. / В. С. Горський. – К.: Наукова думка, 1988. – 215 с.
3. Горський В. С. Історія української філософії: курс лекцій / В. С. Горський. – К.: Наукова думка, 1997. – 286 с.
4. Забужко О. С. Філософія української ідеї та європейський контекст: Франківський період / О. С. Забужко. – К.: Основи, 1993. – 130 с.
5. Історія філософії в Україні: підручник / М. Ф. Тарасенко, М. Ю. Русин, І. В. Бичко та ін. – К.: Либідь, 1994. – 416 с.
6. Кремень В. Г. Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум / В. Г. Кремень. – К.: Грамота, 2007. – 576 с.
7. Огородник І. В. Історія філософської думки в Україні. Курс лекцій: навчальний посібник / І. В. Огородник, В. В. Огородник. – К.: Вища школа; Т-во «Знання», 1999. – 543 с.
8. Огородник І. В. Українська філософія в іменах: навчальний посібник / І. В. Огородник, М. Ю. Русин. – К.: Либідь, 1997. – 328 с.
9. Петрушенко В. Л. Філософія. Навчальний посібник. / В. Л. Петрушенко. – Львів.: «Новий світ», 2003. – 647 с.
10. Федів Ю. Історія української філософії: навчальний посібник / Ю. Федів, Н. Мозгова. – К.: Україна, 2001. – 512 с.
11. Хамітов Н. В. Історія філософії. Проблема людини та її меж: навчальний посібник / Н. В. Хамітов, Л. Н. Гармаш, С. А. Крилова. – К.: Наукова думка, 2000. – 272 с.
12. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні / Д. Чижевський. – К.: Вид-во «Орій» при УКСП «Кобза», 1992. – 230 с.
13. Шевченко В. І. Концепція пізнання в українській філософії. Курс лекцій для вищих навчальних закладів / В. І. Шевченко. – К.: УМКВО, 1993. – 188 с.

Тема семінару 7. Сучасна зарубіжна філософія

План семінару:

1. Характерні особливості некласичної філософії.
2. Філософія екзистенціалізму.
3. Філософські погляди А. Шопенгауера та Ф. Ніцше.
4. Неотомізм і персоналізм.
5. Від філософії життя – до біофілософії.

Теми рефератів:

1. Світ філософських ідей А. Шопенгауера.
2. Філософія екзистенціалізму С. К'єркегора.
3. Антихристиянський мотив філософії Ф. Ніцше.
4. Чарлз Пірс – засновник філософії прагматизму.
5. «Філософія життя» у творчості Ф. Шлегеля.
6. Розвиток біофілософських ідей у ХХ – на початку ХХІ ст.

Питання для дискусії:

1. Артур Шопенгауер був великим песимістом у всьому, що стосується людської природи. Розмірковуючи стосовно егоїзму, він писав: «... я придумав чудову гіперболу – для більшості людей здійснити вбивство так же легко, як стряхнути бруд із своїх чобіт. І одразу ж зрозумів, що це ніяка не гіпербола». Прокоментуйте позицію філософа і обґрунтуйте власний погляд на егоїзм людини першої чверті ХХІ століття.
2. Ф. Ніцше, відомий як творець ідеї про Надлюдину, котра має прийти на Землю і навести лад на планеті: «... слабкі та невдахи мають загинути: перше положення нашої любові до людини... Що шкідливіше за усякий недолік? – Діяльнісне співчуття до всіх невдах та слабких – християнство». (Ф. Ніцше «До генеалогії моралі...»). Висловіть свою позицію стосовно наведених думок філософа.
3. Із курсу психології ви знайомі з положеннями теорії та практики психоаналізу З. Фрейда, на якій, власне, базується психоаналітична філософія. Поміркуйте, яким чином можливості психоаналізу використовуються для вирішення філософських проблем походження суспільства, моралі, релігії. (До речі, можливості психоаналізу щодо вирішення філософських питань Фрейд блискуче розкриває у творі «Людина на ім'я Мойсей»).

Завдання для самостійної роботи:

1. Ознайомтеся з твором Ф. Ніцше «Весела наука», зосередивши увагу на його концепції «Смерті Бога». Дайте відповіді на питання: а) що, на вашу думку, означає метафора «Смерть Бога»? б) чому герой Ніцше вважає, що «прийшов занадто рано» зі своєю звісткою про «Смерть Бога»? в) які наслідки для людини та для філософії буде мати «Смерть Бога»?
2. Ознайомтеся з твором З. Фрейда «Психологія несвідомого», викладіть (можна у вигляді таблиці) риси подібності та відмінності теорії психоаналізу і теорії суспільного договору Т. Гоббса.
3. Зробіть (письмово) огляд наукових праць сучасних зарубіжних та вітчизняних дослідників у галузі біофілософії.
4. *Філософський словник:* біофілософія, екзистенціалізм, несвідоме, практика, сублімація, фашизм, феномен, феноменологія, фрейдизм, (письмово дати визначення).

Рекомендована література:

1. Арутюнов В. Філософія: навчально-методичний посібник / В. Арутюнов, С. Бондар. – К.: Аспект-Поліграф, 2008. – 309 с.
2. Балашов Л. Е. Занимательная философия: учебное пособие / Л. Е. Балашов. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2005. – 128 с.
3. Буслинський В. Основи філософських знань: підручник / В. Буслинський, П. Скрипка. – Львів: Новий Світ-2000, 2010. – 351 с.
4. Вандишев В. М. Філософія. Екскурс в історію вчень і понять / В. М. Вандишев. – К.: Кондор, 2005. – 474 с.
5. Горлач М. Основи філософських знань: філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство: підручник / М. Горлач, В. Кремень, С. Ніколаєнко та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 1028 с.
6. Данильян О. Г. Філософія: підручник / О. Г. Данильян, В. М. Тараненко. – Х.: Право, 2010. – 312 с.
7. Європейський словник філософій. Лексикон неперекладностей / Ред. Б. Кассен; пер. з фр. – К.: Дух і літера, 2009. – Т. 1. – 576 с.
8. Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей / Ред. Б. Кассен; пер. з фр. – К.: Дух і літера. – Т. 2. – 488 с.
9. Костючков С. К. Біополітичне підґрунтя філософсько-освітньої концепції в умовах громадянського суспільства: монографія / С. К. Костючков. – Херсон: Айлант, 2015. – 320 с.
10. Надольний І. Філософія: навчальний посібник / І. Надольний, В. Андрущенко, І. Бойченко та ін.; за ред. І. Надольного. – К.: Вікар, 1997. – 584 с.
11. Петрушенко В. Л. Філософія. Навчальний посібник. / В. Л. Петрушенко. – Львів: «Новий світ», 2003. – 647 с.
12. Причепій Є. Філософія: підручник / Є. Причепій, А. Черній, Л. Чекаль. – К.: Академвидав, 2005. – 592 с.
13. Філософія: конспект лекцій для студентів факультету соціології та управління / уклад.: О. С. Александрова. – Запоріжжя: ЗНУ, 2011. – 125 с.
14. Філософія: навчально-методичний посібник для студентів технічних вузів (російською мовою) / за ред. Л. О. Алексеєвої, Р. О. Додонова, Д. Є. Музи, та ін. – Донецьк: ДонНТУ, 2010. – 173 с.
15. Філософія: підручник / І. В. Бичко, І. В. Бойченко, В. Г. Табачковський та ін. – К. Либідь, 2001. – 408 с.
16. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. Шинкарука. – К.: Абрис, 2002. – 742 с.

Тема семінару 8. Соціальна філософія

План семінару:

1. Матеріально-економічна сфера суспільного життя.
2. Соціальна сфера суспільного життя.
3. Політична сфера суспільного життя.
4. Духовна сфера життя суспільства.

Теми рефератів:

1. Особливості розвитку і роль матеріального виробництва на сучасному етапі розвитку українського суспільства.
2. Соціальні групи в творі Т. Гоббса «Левіафан».
3. Громадянське суспільство в Україні: напрями соціального конструювання.
4. Діалектичний механізм взаємодії продуктивних сил і виробничих відносин.
5. Особливості соціальної структури українського перехідного суспільства.

Питання для дискусії:

1. Американський соціолог Т. Парсонс наголошував, що основний зв'язок із соціальною системою здійснюється через особистість; головна зона проникнення – це статус членства. Суспільство може бути самодостатнім тільки тією мірою, в якій воно може «покластися» на те, що діяння його членів будуть служити адекватним «внеском» у його соціетальне функціонування. Прокоментуйте цю думку американського соціолога.
2. Ж. Ж. Руссо стверджував, що розвиток науки людству щастя не принесе. Необхідно відмовитися від технічної цивілізації, перейти до простого природного життя, повернутися до «золотого віку» – тобто «назад до природи». Доведіть аргументовано актуальність або архаїчність твердження французького мислителя.
3. Політика пов'язана з усіма сферами суспільного життя, а також із різними рівнями й формами суспільної свідомості. В політичній науці існує усталена думка, що особливе значення має діалектичний зв'язок політики з економікою. Поміркуйте, в чому полягає суть цього зв'язку, зокрема – в сучасних вітчизняних умовах?

Завдання для самостійної роботи:

1. Порівняйте письмово (можна у вигляді таблиці) дві основні моделі соціальної структури – категоріальну та нормативно-ціннісну.
2. Складіть схему «Типи політичних режимів», враховуючи наявність перехідних (проміжних) типів.
3. Надайте тексту закінченого вигляду, використовуючи слова, приведені після тексту.

«Основний.....правової держави полягає в тому, що всі її як вертикальні, так і горизонтальні рівні, всі складові.....пронизані..... Тому в найбільш загальному визначенні правова держава – це держава, де.....право. Її кінцева мета – утвердження правової.....і правового.....взаємовідносин (взаємних прав і обов'язків) між публічною владою та підвладними, як .....права, визнання і надійне гарантування .....рівності і свободи всіх індивідів, прав і свобод.....і громадянина».

Форми, суб'єктами, правом, формальної, характеру, принцип, людини, компоненти, панує.

4. *Філософський словник: етнос, моноказуальність, нація, поліказуальність, технологічний детермінізм, технофобія (письмово дати визначення).*

Рекомендована література:

1. Андрущенко В. П. Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія: підручник для вищ. навч. закл. / В. П. Андрущенко, Л. В. Губерський, М. І. Михальченко. – К.: Юрінком Інтер, 2016. – 552 с.
2. Андрущенко В. П. Історія соціальної філософії (Західноєвропейський контекст): підручник для студ. вищих навч. закл. / В. П. Андрущенко. – К.: Тандем, 2000. – 416 с.
3. Аренд Г. Становище людини / Г. Аренд. – Львів: Літопис, 1999. – 254 с.
4. Афанасенко В. С. Соціальна філософія: підручник для вищ. шк. / В. С. Афанасенко, М. І. Горлач, О. Г. Данильян та ін. – Х.: Прапор, 2007. – 687 с.
5. Буслинський В. Основи філософських знань: підручник / В. Буслинський, П. Скрипка. – Львів: Новий Світ-2000, 2010. – 351 с.
6. Горлач М. Основи філософських знань: філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство: підручник / М. Горлач, В. Кремень, С. Ніколаєнко та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 1028 с.
7. Костючков С. К. Основи соціальної держави та громадянського суспільства: навчальний посібник / С. К. Костючков. – Херсон: Айлант, 2016. – 256 с.
8. Сучасна зарубіжна соціальна філософія: Хрестоматія / Міжнародний фонд «Відродження» / В. Лях (упоряд.). – К.: Либідь, 1996. – 384 с.
9. Таран В. О. Соціальна філософія: навчальний посібник / В. О. Таран, В. М. Зотов, Н. О. Резанова. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 272 с.
10. Філософія: підручник / Г. А. Зайченко, В. М. Саратовський, І. І. Кальний та ін., за ред. Г. А. Зайченко. – К.: Вища школа, 1995. – 456 с.
11. Філософія: світ людини: курс лекцій: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. / В. Табачковський, М. Булатов, Н. Хамітов. – К.: Либідь, 2004. – 426 с.
12. Філософія: підручник для мед. ВНЗ I – III р.а. / О. Л. Воронюк. – К., ВСВ «Медицина» 2018. – 216 с.
13. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. Шинкарука. – К.: Абрис, 2002. – 742 с.
14. Ярошевець В. І. Людина в системі пізнання / В. І. Ярошевець; наук. ред. І. В. Бичко. – К.: Педагогіка, 1996. – 208 с.

Тема семінару 9. Сутність і концепції філософської антропології

План семінару:

1. Людина в системі суспільних відносин.
2. Одухотвореність, діяльність і соціальність людини.
3. Проблема співвідношення біологічного та соціального в людині.

4. Поняття особистості; свобода й відповідальність.
5. Проблеми життя і смерті в духовній культурі людства.

Теми рефератів:

1. Проблема людини в сучасній українській філософській думці.
2. Расизм і питання співвідношення біологічного та соціального в людині.
3. Антропологічний матеріалізм у скарбниці світової філософської думки.
4. Соціокультурні умови та стан криміногенної ситуації в суспільстві.
5. Феномен безсмертя в християнстві та ісламі: порівняльний аспект.
6. Феномен безсмертя в індуїзмі та буддизмі: порівняльний аспект.

Питання для дискусії:

1. Стародавні греки вважали найважливішим здобутком людини розум, а християнська релігія розташувала віру вище розуму. Декарт зазначав, що головним у людині є спроможність мислити («мислю – отже існую»), Кант стверджував, що сутність людини як мислячої особистості реалізуються у моральному законі, який «піднімає» людину над тваринним світом. У XVIII столітті французький філософ Ж. Ламетрі доводив, що людина є більш складною, ніж просто «одухотворена машина», а американський мислитель Б. Франклін визначив людину як істоту, що виробляє знаряддя. Поміркуйте, ким є сучасна людина, зважаючи на геополітичні, біотехнологічні, духовно-етичні та інші реалії XXI століття.
2. Людська душа і Бог – поняття, генетично пов'язані між собою. Вкажіть, наводячи аргументи, найбільш потужні, на вашу думку, «конструктивні елементи» такого зв'язку.
3. Г. Гегель писав, що для того, хто сам не вільний, інші також є невільними. Прокоментуйте думку філософа, враховуючи реалії першої декади XXI століття.
4. В історії людства визначають декілька установок, що змінювали одна одну й відображали різні системи цінностей, формуючи відповідний тип особистості. Одна з найбільш давніх – гедонізм, тобто установка, що стверджує насолоду як вище благо життя і критерій поведінки людини. Про це можемо прочитати в Екклесіасті: «.. немає кращого для людини під сонцем, ніж їсти, пити та веселитися...». Чи не став, на Вашу думку, гедонізм своєю релігією людини-споживача XXI століття? Висловлені думки обґрунтуйте.

Завдання для самостійної роботи:

1. У 1789 році Національні збори Франції прийняли Декларацію прав людини і громадянина, в якій проголошувалося, що «метою будь-якого політичного союзу є збереження природних і невідчужених прав людини. Цими правами є: свобода, власність, безпека та опір гнобленню». Ознайомтесь із змістом цього документу, вкажіть (письмово) відповідність / невідповідність сучасного українського законодавства статтям 2, 7, 8, 9, 12, 15, 17 Декларації.

2. Завершіть схему:

Органічний зв'язок між свободою і правом

3. *Філософський словник*: гедонізм, коеволюція, концепція психофізичного паралелізму, культурософія, релігійна антропологія, реінкарнація, спиритуалізм (письмово дати визначення).

Рекомендована література:

1. Арцишевський Р. А. Філософська антропологія (філософія людини): навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. / Р. А. Арцишевський. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – Ч. 1. – 2011. – 552 с.
2. Арцишевський Р. А. Філософська антропологія (філософія людини): навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. / Р. А. Арцишевський. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – Ч. 2. – 2011. – 439 с.
3. Головка Б. А. Філософська антропологія: навчальний посібник / Б. А. Головка. – К.: ІЗМН, 1997. – 239 с.
4. Гуцуляк О. Б. Філософська антропологія: навчально-методичний посібник / О. Б. Гуцуляк. – Івано-Франківськ, 2015. – 34 с.
5. Нестеренко В. Г. Вступ до філософії: онтологія людини / В. Г. Нестеренко. – К.: Абрис. 1995. – 335 с.
6. Павленко Ю. В. Історія світової цивілізації. Соціокультурний розвиток людства: навчальний посібник для студ. гуманіт. ф-тів вищ. навч. закладів / Ю. Павленко. – К.: Либідь, 1996. – 358 с.
7. Поправко О. В. Антропологія: навчальний посібник / О. В. Поправко. – Мелітополь: Вид-во МДІТУ ім. Б. Хмельницького, 2016. – 285 с.
8. Ренч Т. Конституція моральності. Трансцендентальна антропологія і практична філософія / Т. Ренч. – К.: Дух і літера, 2010. – 348 с.
9. Сичивиця О. М. Філософські підходи до проблеми людини / О. М. Сичивиця. – Львів, 1993. – 43 с.

10. Філософія: Світ людини: курс лекцій: навчальний посібник для студ. вузів / В. Г. Табачковський, М. О. Булатов, Н. В. Хамітов. – К.: Либідь, 2003. – 432 с.

11. Хамітов Н. В. Філософський словник. Людина і світ / Н. В. Хамітов, С. А. Крилова. – К.: КНТ: Центр навчальної літератури, 2007. – 264 с.

Тема семінару 10. Логіка як наука. Предмет і значення логіки

План семінару:

1. Логіка як наука; формальні та змістовні правила міркування.
2. Історичний зміст логіки як науки.
3. Загальна характеристика поняття; поняття і слово.
4. Індукція і дедукція.
5. Поняття гіпотези та її структура.

Теми рефератів:

1. Логіка – необхідний інструмент у професійній діяльності науковця.
2. Логіка Стародавньої Греції (Аристотель, Демокрит, Сократ).
3. Схоластична логіка Іоанна Росцеліна, П'єра Абеляра, Михайла Псьола.
4. «Антисхоластична» логіка Френсіса Бекона.
5. Індукція і дедукція в науковому дослідженні.

Питання для дискусії:

1. Відомий американський логік і математик С. Кліні писав: «Як би не ставитись до питання, чи зростають наші здібності знаходити вірні доводи в результаті вивчення логіки або ні, безсумнівно, що в результаті вивчення логіки зростає можливість перевіряти правильність суджень. Адже логіка дає методи аналізу суджень». Прокоментуйте наведену думку американського дослідника.
2. Суть індукції Сократа полягає в утворенні понять. Щоб утворити поняття, слід посылатися на звичайнісінькі уявлення людей, на приклади повсякденного життя, на загально визнані положення. Уникнути випадковості й несистематичності цього процесу допомагає мистецтво зіставлення протилежних думок, поглядів. Аргументовано доведіть або спростуйте продуктивність сократівського методу в процесі наукового дискутування.
3. Обговоріть ефективність застосування індукції та дедукції в практиці наукових досліджень.
4. Логіка оперує таким поняттям, як «абсурд». У найбільш загальному розумінні абсурд – це твердження, яке зовні не є суперечливим, але з якого можна вивести протиріччя. В логіці нерідко застосовується принцип доведення до абсурду: якщо з деякого положення виводиться протиріччя, то таке положення є хибним. Подискутуйте щодо застосування принципу доведення до абсурду в процесі наукового дослідження.
5. Вам відомо таке поняття, як «нонсенс» (букв. – «те, що не має сенсу»). Наприклад, фізикам, як стверджував англійський астроном А. Еддінгтон,

здається нонсенсом твердження, що існує будь-яка інша реальність, крім тієї, яка підкорюється законам їхньої науки. Але навіть це твердження наповнене сенсом у порівнянні з нонсенсом, що цієї реальності в принципі не існує. Поміркуйте щодо місця нонсенсу в системі наукового знання.

Завдання для самостійної роботи:

1. Використовуючи матеріали лекцій, літературу з логіки та Інтернет джерела, з'ясуйте – що таке «співвідношення між поняттями». Найдіть співвідношення між поданими нижче поняттями та зобразіть їх у вигляді кіл Ейлера:

- а) Думка, поняття, судження, умовивід.
- б) Письменник, український письменник, автор роману «Тронка» О. Гончар.
- в) Людина, особистість, індивід.
- г) Студент, волонтер, спортсмен, студент ХДУ, студент будь-якого факультету.

2. Запропонуйте свій варіант (не менше 5 елементів) і також зобразіть співвідношення між поняттями у вигляді кіл Ейлера.

3. Прочитайте текст байки Г. Сковороди «Собака і вовк».

У Тітира, пастуха, жили Левкон та Фірідам, два пси, у великій дружбі. Вони прославились і серед диких, і серед домашніх звірів. Вовк, від заздрості на їхню славу, вишукав хвилю і став набиватися до них у друзі.

– Прошу мене любити та жалувати, панове мої, – казав Вовк з удаваною чемністю. – Ви мене надзвичайно вщасливите, коли дозволите мені бути третім вашим товаришем. Вважатиму це собі за велику честь.

Потім понарозказував їм про славних і багатих предків своїх, про модні науки, в яких стараннями батьків був вихований.

– Коли ж, – додав Вовк, – родом та науками хвалитися серед розумних вважається за дурість, то маю кращі гідності, щоб ви мене оцінили і полюбили. Я на обох вас схожий, а голосом і волосом – на пана Фірідама... В одному лише не криюся, що маю хвіст лисячий, а погляд вовчий.

Левкон відповів, що хоч Тітир на них зовсім не схожий, однак є третім для них другом, що він без Фірідама ніякого діла не починає. Тоді Фірідам сказав таке:

– Голосом і волосом ти справді на нас схожий, але серце твоє далеко стоїть. Ми стережемо вівці, задоволені вовною і молоком, а ви з овець шкуру здираєте і їсте їх замість хліба. Найбільше ж не подобається нам дзеркало душі твоєї – хитрий погляд твій, що скося на баранця позирає, який онде ходить неподалік.

Проаналізуйте письмово текст байки з позиції логіки.

4. *Словник понять:* верифікація, гіпотеза, ентимема, імплікація, паралогізм, силогізм, софізм (письмово дати визначення).

Рекомендована література:

1. Арутюнов В. Х. Логіка: навчально-методичний посібник для самост. вивч. дисц. / В. Х. Арутюнов, Д. П. Кирик, В. М. Мішин. – К.: КНЕУ, 2002. – 127 с.
2. Бандурка О. Курс логіки: підручник / О. Бандурка, О. Тягло. – К.: Літера ЛТД, 2002. – 160 с.
3. Балашов Л. Е. Занимательная философия: учебное пособие / Л. Е. Балашов. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2005. – 128 с.
4. Бартон В. Логика: учебное пособие / В. Бартон. – Минск: Новое издание, 2001. 336 с.
5. Богдановський І. В. Логіка: опорний конспект лекцій / І. В. Богдановський. – К.: МАУП, 2004. – 168 с.
6. Ерышев А. А. Логика: учебное пособие / А. А. Ерышев, Н. П. Лукашевич, Е. Ф. Сластенко. – К.: МАУП, 2004. – 216 с.
7. Жеребкін В. Є. Логіка: Підручник / В. Є. Жеребкін. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2006. – 255 с.
8. Збірник вправ і задач з логіки: методичні рекомендації. – К.: Вища школа, 1991. – 52 с.
9. Ішмуратов А. Т. Вступ до філософської логіки: підручник для студентів і аспірантів / А. Т. Ішмуратов. – К.: Абрис, 1997. – 350 с.
10. Карамишева Н. В. Логіка: підручник для студ. юрид. фак. вузів / Н. В. Карамишева. – Львів: Стрім, 1998. – 247 с.
11. Конверський А. Є. Логіка: підручник / А. Є. Конверський. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2017. – 391 с.
12. Логіка: підручник для студентів вищих навчальних закладів / В. Д. Титов, С. Д. Цалін, О. П. Невельська та ін.; за заг. ред. проф. В. Д. Титова. – Х.: Право, 2005. – 208 с.
13. Логіка: Хрестоматія / авт.-упор. С. Д. Цалін. – Х.: Факт, 2010. – 864 с.
14. Мозгова Н. Г. Логіка: навчальний посібник / Н. Г. Мозгова. – К.: Каравела, 2007. – 248 с.
15. Сластенко Є. Ф. Логіка: навчальний посібник / Є. Ф. Сластенко, С. М. Ягодзінський; за ред. Л. Г. Дротянко. – К.: Книжкове видавництво НАУ, 2005. – 192 с.
16. Шепетяк О. М. Логіка. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / О. Шепетяк. – К.: Фенікс, 2015. – 256 с.

Тема семінару 11. Етика і естетика в системі гуманітарних наук

План семінару:

1. Етика як галузь філософського знання.
2. Основні категорії етики.
3. Природа, сутність, походження і функції моралі.
4. Предмет і завдання естетики як науки.
5. Основні естетичні категорії.

Теми рефератів:

1. Етичні чесноти в трактовці Аристотеля.
2. Основні положення естетичної концепції Платона.
3. Специфіка людського буття у баченні Конфуція.
4. Етика Києворуської доби.
5. Зв'язок моралі з іншими сферами суспільного життя.
6. Морально-етичні мотиви у творчості Т. Шевченка.
7. Професійна етика соціального працівника / соціолога / психолога (або фахівця будь-якої сфери за вибором).
8. Розвиток естетичних ідей в Україні.

Питання для дискусії:

1. «Скоріше вірним є спрямований рух чуттів, ніж розум слугує початком доброчесності», – наголошує Аристотель у творі «Велика етика». Висловіть власні міркування стосовно думки давньогрецького філософа.
2. Як Ви гадаєте, чи співпадає теоретичний зміст термінів «етика», «мораль», «чеснота» з їхнім повсякденним розумінням?
3. Золоте правило – це формула, за допомогою якої людина може вирахувати, чи моральні її вчинки чи ні – на кшталт того, як швидкість визначають шляхом поділу відстані на час. Чи є, на Вашу думку, такі людські вчинки, які є моральними вже самі по собі завжди, без будь-якої перевірки, які можна вважати показником відповідального ставлення людини до золотого правила?
4. Наскільки актуальною у XXI столітті є популярна в минулому формула «мистецтво має слугувати народу»? Відповідь обґрунтуйте.

Завдання для самостійної роботи:

1. Напишіть невеличке (5-6 речень) есе з епіграфом «Хто рухається вперед у пізнанні, але відстає в моральності, той більше рухається назад, аніж уперед (Аристотель)».
2. Покажіть схематично, як співвідносяться свобода, совість, відповідальність та справедливість.
3. *Словник понять:* аксіологія, гармонія, гедонізм, герменевтика, емпатія, культура почуттів, неопозитивізм, справедливість, щастя (письмово дати визначення).

Рекомендована література:

1. Афонін В. О. Етика та естетика: навчальний посібник / В. О. Афонін. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – 240 с.
2. Борейко В. Є. Екологічна етика: навчальний посібник / В. Є. Борейко, А. В. Подобайло. – К.: Фітосоціоцентр, 2004. – 116 с.
3. Вознюк Н. М. Етика: навчальний посібник / Н. М. Вознюк. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 212 с.
4. Естетика: підручник / Л. Т. Левчук, В. І. Панченко, О. І. Оніщенко та ін. – К.: Вища шк., 2006. – 431 с.

5. Етика. Естетика. Практикум: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. / укл. Н. М. Сухова; заг. ред. Л. Г. Дротянко, Н. М. Сухова. – К.: НАУ, 2005. – 72 с.
6. Колесникова Е. В. Эстетика: учебное пособие / Е. В. Колесникова. – Сумы: Университетская книга, 1999. – 303 с.
7. Левчук Л. Т. Естетика: підручник / Л. Т. Левчук, В. І. Панченко, О. І. Оніщенко та ін., за заг. ред. Л. Т. Левчука. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 520 с.
8. Малахов В. А. Етика: курс лекцій: навчальний посібник / В. А. Малахов. – К.: Либідь, 2006. – 384 с.
9. Мовчан В. С. Естетика: навчальний посібник / В. С. Мовчан. – К.: Знання, 2011. – 527 с.
10. Панченко В. Етика. Естетика / В. Панченко. – К.: Центр навчальної літератури, 2019. – 432 с.
11. Панченко В. Прикладна етика / В. Панченко. – К.: ЦУП, 2012. – 392 с.
12. Палеха Ю. І. Етика ділових відносин: навчальний посібник / Ю. І. Палеха. – К.: Кондор, 2007. – 356 с.
13. Петрушенко В. Л. Етика та естетика: навчальний посібник / В. Л. Петрушенко, І. М. Сурмай, Г. Ф. Карвацька та ін. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2006. – 252 с.
14. Петькун С. М. Етика й естетика: навчальний посібник для студентів бакалаврської підготовки / С. М. Петькун. – К.: Екомен, 2006. – 154 с.
15. Тофтул М. Г. Етика: підручник для вузів / М. Г. Тофтул. – К.: Академія, 2011. – 437 с.
16. Фесенко Г. Г. Курс лекцій і методичні вказівки до самостійного вивчення дисципліни «Етика та естетика» / Г. Г. Фесенко. – Харків: ХНАМГ, 2009. – 36 с.

Тема семінару 12. Релігієзнавство як галузь гуманітарної науки

План семінару:

1. Релігія – суспільно-культурний феномен людства.
2. Предмет, структура і дослідницькі завдання релігієзнавства.
3. Теорії походження релігії; особливості первісних форм релігії.
4. Характеристика світових релігій.
  - 4.1. Іудаїзм.
  - 4.2. Індуїзм.
  - 4.3. Буддизм.
  - 4.4. Християнство.
  - 4.5. Іслам.
5. Сучасна релігійна ситуація в Україні.

Теми рефератів:

1. Православне християнство у ХХІ столітті.
2. Місце і роль людини в християнській картині світу.
3. Релігія та глобалізація – проблеми взаємоперетину і взаємовпливу.

4. Конституційно-правові засади забезпечення свободи совісті і релігії в Україні.
5. Нові релігійні рухи: характерні риси і класифікація.
6. Світові релігії у XXI столітті – співробітництво в ім'я спасіння людства.
7. Миротворча діяльність Української православної церкви.

Питання для дискусії:

1. «Ми почали відбудовувати державу, а Церква? Якщо не віддамо належного Богові й душам нашим, то залишимося без Віри, залишимося знову без держави». Так писав київський патріарх Мстислав, звертаючись до українців у 1993 році. Прокоментуйте цей вислів патріарха з урахуванням сучасної політичної ситуації в Україні.
2. Так звана «хрущовська відлига» 1953 – 1964 років у сфері взаємовідносин із релігією характеризувалася не лібералізацією, як це відбувалося в суспільно-політичному житті, але навпаки – активним проведенням політики войовничого атеїзму. Основними напрямками політики войовничого атеїзму стали: 1) активізація антирелігійної пропаганди і атеїстичного виховання; 2) ускладнення процедури реєстрації нових громад і водночас спрощення процедури їхнього закриття; 3) скорочення релігійної мережі – церков, монастирів, духовних навчальних закладів тощо. Як ви гадаєте, які наслідки для будь-якого суспільства має політика на кшталт політики войовничого атеїзму?
3. Подискутуйте про відомі Вам залишки язичницьких обрядів і вірувань у свідомості українців, підкресліть їхню раціональність або безглуздість в умовах сучасності.

Завдання для самостійної роботи:

1. Заповніть таблицю:

Світові релігії

№	Світова релігія	Час та місце виникнення	Ключові постаті, традиції	Основні ідеї	Священі тексти	Розповсюдження в світі
1	<i>Християнство</i>					
2	<i>Буддизм</i>					
3	<i>Іслам</i>					
4	<i>Іудаїзм</i>					

2. Порівняйте (письмово) релігійну організацію у відомих Вам світових релігіях за наступними критеріями: а) ступінь централізації; б) наявність особливого прошарку професійних служників культу та їхній статус; в) рівень впливу на інші сфери життя.
3. *Словник понять релігієзнавства*: автокефалія, даосизм, джайнізм, есхатологія, канон, конфуціанство, монотеїзм, політеїзм, секуляризація, синтоїзм (письмово дати визначення).

Рекомендована література:

1. Абрамович С. Релігієзнавство / С. Абрамович, М. Тілло, М. Чікарькова. – К.: Декор, 2004. – 528 с.
2. Академічне релігієзнавство: підручник / за наук. ред. проф. А. М. Колодного. – К.: Світ Знань, 2000. – 862 с.
3. Брильов Д. В. Релігієзнавство: навчальний посібник / Д. В. Брильов. – К.: Дух і літера, 2018. – 328 с.
4. Головащенко С. І. Історія християнства: курс лекцій: навчальний посібник / С. І. Головащенко. – К.: Либідь, 1999. – 352 с.
5. Докаш В. Загальне релігієзнавство: навчальний посібник / В. Докаш, В. Лешан. – Чернівці: Рута, 2001. – 376 с.
6. Дулуман Є. Релігієзнавство: підручник / Є. Дулуман, М. Закович, М. Рибачук та ін.; за ред. М. Заковича. – К.: Вища школа, 2000. – 315 с.
7. Кислюк К. В. Релігієзнавство: підручник для студентів вузів / К. В. Кислюк, О. М. Кучер. – К.: Кондор, 2005. – 636 с.
8. Лешан В. Ю. Основи релігієзнавства: підручник / В. Ю. Лешан. – Чернівці: Рута, 2005. – 304 с.
9. Лубський В. І. Релігієзнавство: підручник / В. І. Лубський, В. І. Теремко, М. В. Лубська. – К.: Академвидав, 2005. – 431 с.
10. Мозговий Л. Релігієзнавство: навчальний посібник / за ред. Л. Мозгового, О. Бучми. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 264 с.
11. Петрушенко В. Л. Релігієзнавство: навчальний посібник / В. Л. Петрушенко, О. П. Петрушенко, М. П. Скалецький. – Львів: Новий світ – 2000, 2005. – 420 с.
12. Релігієзнавство: навчальний посібник / за ред. Л. І. Мозгового, О. В. Бучми. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 264 с.
13. Релігієзнавчий словник / за ред. А. Колодного, Б. Ломовика. — К.: Четверта хвиля, 1996. – 392 с.
14. Титов В. Релігієзнавство: підручник / ред. В. Титов. – Харків: Право, 2004. – 272 с.
15. Юрій Н. Ф. Релігієзнавство / Н. Ф. Юрій. – К.: Декор, 2006. – 408 с.
16. Яроцький П. Л. Релігієзнавство / П. Л. Яроцький. – К.: Кондор, 2004. – 308 с.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ЕКЗАМЕН

1. Філософія як особлива форма світосприйняття та світорозуміння; предмет, структура, типи філософського пізнання, функції філософії.
2. Світогляд: його роль у формуванні переконань, оцінок, поглядів та принципів, які визначають розуміння світу і місце особистості у ньому, а також прояви поведінки та діяльності.
3. Так звані «вічні питання» філософії.
4. Практичне значення філософії.
5. Філософська думка Стародавньої Індії.
6. Філософські вчення Стародавнього Китаю.
7. Докласична філософія доби Античності.
8. Класична антична філософія.
9. Посткласична філософія доби Античності.
10. Мотиви теоцентризму в філософії Середніх віків.
11. Оформлення філософської парадигми у Середньовіччі.
12. Доктрини християнсько-середньовічної патристики.
13. Середньовічна схоластика. Реалізм і номіналізм.
14. Філософський спадок Фоми Аквінського.
15. Парадигма антропоцентризму в філософії епохи Відродження.
16. Характерні особливості філософії епохи Відродження.
17. Гуманістичне спрямування філософії епохи Відродження.
18. Натурфілософія доби Відродження.
19. Розвиток соціальної філософії в епоху Відродження.
20. Філософські вчення Нового часу.
21. Філософські думки Ф. Бекона та Т. Гоббса.
22. Філософський спадок Р. Декарта.
23. Філософські вчення Дж. Локка та Г. Лейбніца.
24. Французьке Просвітництво – епоха розквіту людської думки.
25. Характерні риси німецької класичної філософії.
26. Основні положення критичної філософії І. Канта.
27. Філософські думки Й. Г. Фіхте.
28. Філософський спадок Ф. В. Й. Шеллінга.
29. Філософська скарбниця Г. В. Ф. Гегеля.
30. Українська філософська думка у контексті національної культури.
31. Релігійно-філософські вчення в Україні у XI – XV століттях.
32. Українська філософська думка XVI – XVIII століть.
33. Українська філософська скарбниця XIX – XX століть.
34. Українська філософська думка 90–х років XX – початку XXI століть.
35. Характерні риси некласичної філософії.
36. Філософська доктрина екзистенціалізму.
37. Філософський спадок А. Шопенгауера та Ф. Ніцше.
38. Неотомізм і персоналізм як напрями в філософії.
39. Розвиток ідей від філософії життя до біофілософії.
40. Розвиток біофілософського знання в XX – на початку XXI ст.

41. Матеріально-економічний простір суспільного життя.
42. Соціальний контекст суспільного життя.
43. Політичний вимір життя суспільства.
44. Духовна сфера суспільного життя.
45. Людина в складноструктурованій системі суспільних відносин.
46. Діяльність, одухотвореність і соціальність людини.
47. Проблема співвідношення біологічного та соціального в людській природі.
48. Поняття особистості; свобода й відповідальність особистості.
49. Проблематика життя і смерті в духовній культурі людства.
50. Логіка як наука, предмет і значення логіки.
51. Формальні та змістовні правила міркування в логіці.
52. Історичний зміст логіки як науки.
53. Загальна характеристика поняття, поняття і слово.
54. Індукція і дедукція у практиці наукового пізнання.
55. Поняття гіпотези, її сутність та структура.
56. Етика – специфічна сфера філософського знання.
57. Базові категорії етики.
58. Природа моралі, її сутність, походження і функції.
59. Предмет, завдання та дослідницькі методи естетики як науки.
60. Ключові естетичні категорії.
61. Релігієзнавство як галузь гуманітарного знання.
62. Релігія як суспільно-культурний феномен людства.
63. Предмет, структура і дослідницькі завдання релігієзнавства як науки.
64. Основні теорії походження релігії; особливості первісних форм релігії.
65. Характерні риси панівних світових релігій: іудаїзм, індуїзм, буддизм, християнство, іслам.
66. Релігійна ситуація в сучасній Україні.